

FRI LEK, FRIA VAL?

**Inflytande och jämställdhet i förskolor i
olika lokala kontexter**

Carina Hjelmér

UMEÅ UNIVERSITET

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med studien är att utveckla kunskap om barns inflytande och konstruktion av kön under fria leken i förskolor i olika lokala kontexter.

- Hur, och med vilket material och vilka leksaker, är situationer med fri lek organiserade?
- Vilka val gör barn under fri lek (kamrater och material), och hur förhåller de vuxna sig till dessa val?

UMEÅ UNIVERSITET

Hjelmér, Carina (2020). Free play, free choices? – Influence and construction of gender in preschools in different local contexts. *Education Inquiry*, 11(2), 144-158, DOI: 10.1080/20004508.2020.1724585

UMEÅ UNIVERSITET

BAKGRUND

- Sverige, och övriga nordiska länder, anses ligga i framkant när det gäller barns möjligheter att erfara demokrati och jämställdhet i förskolan (OECD 2012)
- ”Fria leken” har länge varit högt värderad i förskolan
- Leken är det område som såväl vuxna som barn anser att barn har mest inflytande över (t ex Einarsdottir 2005; Sheridan & Pramling Samuelsson 2001)
- Att barn har inflytande och får välja fritt under leken, förstås ofta som motsats till att få vägledning från vuxen (t ex om jämställdhet) (t ex Emilson & Johansson 2018)
- Fri lek är ofta karakteriserad av könsstereotypa val tillsammans med barn av samma kön (t ex MacNaughton 2006; Skolinspektionen 2017)

UMEÅ UNIVERSITET

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Basil Bernsteins (2000) teorier om makt och kontroll

- *Klassifikation* (t ex pojkar/flickor, förskola/hem, vi/de andra)
- *Inramning* (t ex fokuseras kollektiva processer och interaktion mellan barn/vuxna och barn, eller individens val och rättigheter (Moss 2007))
  - *Regulativ diskurs* (förväntningar på uppförande, karaktär/moral och beteende)
  - *Undervisningsdiskurs* (urval, tempo, ordningsföljd och kunskapskriterier)
  - Den regulativa diskursen är alltid överordnad undervisningsdiskursen (t ex förväntningar att pojkar/flickor är olika, eller att olika maskuliniteter och femininiteter konstrueras (t ex Davies 2003))

UMEÅ UNIVERSITET

FORTS. TEORI

- Enligt Bernstein leder olika inramning inte bara till olika erfarenheter för barn, utan påverkar vad som för dem är möjligt att tänka och göra
- Det som framstår som ”normalt” när det gäller kön, är det som barn finner ”pleasurable” (ett försök att göra rätt i den kontext de lever) (MacNaughton 2006)
- Könsperspektiv relateras till etnicitets- och klassperspektiv

UMEÅ UNIVERSITET

METOD

Etnografisk studie med:

- Deltagande observationer
- Samtal
- Intervjuer med barn och förskolepedagoger
- Dokumentanalys (delvis)

Urval med variation av lokala områden:

- *Glesbygd* (Observationer, gruppintervjuer med barn och arbetslag + bara intervju med arbetslag) **Raven, Rabbit**
- *Stadsdel med hög andel invandrade familjer* (Observationer, gruppintervjuer med barn och arbetslag + bara intervju med arbetslag) **Ibis, Impala**
- *Stadsdel med hög andel höginkomst/högutbildade familjer* (bara intervjuer med arbetslag) **Horse, Hawk**

UMEÅ UNIVERSITET

OLIKA LOKALA VILLKOR

Glesbygd

- Hög andel barnskötare, en del utbildad personal
- Pedagogers egna barn i verksamheten
- Kan ingå andra uppgifter (frukost)
- Ofta blandade åldrar
- Bl. ekonomi/utb. föräldrar (vanligt hemtjänst kvinnor, traktor-/lastbilsförare män)
- Få utrikes födda
- Flera bor inte nära, åker bil
- Nöjda föräldrar, kan bidra med fikabröd...

Invandrartät stadsdel

- Minst 1 förskollärare/avd.
- Pedagoger kan olika språk ist. för modersmålslärare
- Stor rörlighet i området (men rel. stabilt i studien)
- Blandat utan/med arbete bland föräldrar (främst pappor har jobb), många studerar svenska
- Över 90% invandrade fam.
- Nöjda föräldrar, kan behöva hjälp förstå vad som avses, samt komma in i samhället

Höginkomst-stadsdel

- Hög andel förskollärare
- Hög stabilitet, många ped./fam. stannar länge
- Barnen ofta "långa dagar"
- Konkurrensutsatta
- Föräldrar hög inkomst/utbildning
- Bor nära förskola men lång restid till jobb
- Få utrikes födda
- Nöjda föräldrar, frågar om verksamhet, försöker ibland påverka

UMEÅ UNIVERSITET

RESULTAT

Vid samtliga förskolor i studien

- förekom fri lek frekvent, vid flera tillfällen varje dag
- fanns leksaker och material som ofta förekommer i förskolor (t ex dockor, matlagningsmaterial, bilar, djur, lego, ritmateriel, pussel, cyklar, ruschkanor och sandleksaker)
- omtalades fri lek som viktigt för barn
- lekte barn på olika sätt

UMEÅ UNIVERSITET

VAD ERBJÖDS BARNEN?

Impala, Raven, Rabbitt

- Material och leksaker valdes utifrån vida och otydligt uttalade pedagogiska syften ("roligt")
- Främst vuxnas perspektiv på vad som är trevligt för barn
- Ibland utifrån något/några barns önskemål (även när de vuxna ifrågasatte det meningsfulla, t ex färgläggningsbilder)

UMEÅ UNIVERSITET

Raven, Rabbit

- Närområdet och familjens kultur var framträdande i det som erbjöds i glesbygd (t ex älgstora och fyrhjuling i barnstorlek)
- Motivering, att det är barnens livsvärld och kultur
- Förskolepersonal och föräldrar bidrog med material
- Individuellt problem om något barn/familj inte helt omfattade det som var framträdande i området

UMEÅ UNIVERSITET

Impala

- Material med multikulturell karaktär (t ex reseleksaker, musik till dans från olika länder, olika hudfärg på dockorna, olika alfabet)
- Föräldrar bidrog med material från ”sitt hemland”
- Ibland material med fokus på annorlunda det svenska, ”stereotyp bild”
- Outtalat förväntades barnen identifiera sig med kulturen i det land föräldrarna härstammade från

UMEÅ UNIVERSITET

VAD ERBJÖDS BARNEN?

Ibis, Horse och Hawk

- Material och miljö syftade främst till att möjliggöra kreativitet, konstruktion och utforskande (t ex material för vattenexperiment, hjul, ljusbord och tekniktavla, naturmaterial)
- Tydligt uttalade pedagogiska synsätt låg bakom detta
- Öppenhet för barns perspektiv i miljö och material, men med ansvariga vuxna
- Flexibel och föränderlig miljö och material
- Material med internationell karaktär (t ex material för resor och material från utforskande av andra länder)

UMEÅ UNIVERSITET

BARNENS VAL OCH LÄRARES RESPONS

Vad valde barnen?

1. *Impala, Raven, Rabbit*: Ofta könsstereotypa val (t ex pojkar lekte med bilar, lego, fotboll, och flickor lekte familj, ”dagis”, ritade/”pysslade”)
2. *Ibis, Horse och Hawk*: En variation av val

Med vem?

1. Flickor och pojkar lekte separat i *Impala*, och ibland i *Raven* och *Rabbit*
2. Mixade grupper med flickor och pojkar i *Ibis*, oftast i *Horse* och *Hawk* och ibland i *Raven* och *Rabbit*

UMEÅ UNIVERSITET

BARNENS VAL OCH LÄRARES RESPONS

Lärares respons

1. *Impala, Raven* och *Rabbit*: Barnens fick välja och leka själva så länge det inte uppstod några konflikter, de vuxna tittade på håll eller var i närheten
2. *Ibis, Horse* och *Hawk*: En mix av att barn lekte själva och att vuxna var en del av leken, kombinerade stöttning och utmaning

Lärares synsätt och attityder

1. Flickor och pojkar är olika och måste få välja fritt, annars är det tvång
2. Alla är olika, kön konstrueras (*Horse*), lärarnas förhållningssätt och bemötande påverkar barnen, barns perspektiv är en viktig utgångspunkt, alla behöver introduceras i olika material för att kunna välja

UMEÅ UNIVERSITET

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

TVÅ KÖNSMÖNSTER VAR FRAMTRÄDANDE

Könsstereotypa val, pojkar-flickor

- Stark klassifikation med skillnader mellan kulturer och kön (biologiska förklaringar)
- Svag inramning vid val av leksaker, material och vad som ska läras
- Fri lek togs för givet vara utvecklande för barnen

Mixade val, ingen könsdelning

- Svag klassifikation avseende kön och kultur (relationella förklaringar)
- Stark inramning vid val av leksaker, material och vad som ska läras
- Läraren ytterst ansvarig för att leken skulle vara utvecklande

UMEÅ UNIVERSITET

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

OLIKA SYNSÄTT BAKÖM UNDERVISNINGEN

Könsstereotypa val, pojkar-flickor

- Undervisning om jämställdhet och barns fria val går inte ihop
- Barns egna fria val värderades högt = demokrati som individens valfrihet och rationella val
- Innebär att det var upp till barn själva om normer skulle överträdas
- Normer är starka, svåra att påverka själv
- Stort ansvar läggs på barn i komplicerade frågor

Mixade val, ingen könsdelning

- Undervisning om jämställdhet och barns fria val går hand i hand
- Barns val var relaterade till det sammanhang där de tog plats = demokrati som kollektiva processer
- Lärare uppmärksammade barns perspektiv, stöttade och utmanade deras initiativ
- Leksaker och material skulle stimulera kreativitet och utforskande, vara flexibelt och möjligt att använda på många sätt

UMEÅ UNIVERSITET

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

- Kulturella förväntningar och rådande normer i närområdet påverkade undervisningen, vad barnen erbjöds under fria leken
- Det påverkar barnens ”fria val” och vad som är möjligt för dem att tänka, hur de ser på sig själva (t ex som lastbilsförare eller forskare)
- Det påverkar också vad barn fick möjlighet att lära, t ex
  - en snäv och stereotyp, eller vid och nyanserad, bild av omvärlden
  - pojkar teknik, konstruktion och flickor estetik, omsorg eller alla barn lär om allt detta (jfr Francis 2010)
- Mer av detsamma som i hemmen i förskolorna?

UMEÅ UNIVERSITET

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

- Fria leken kan utgöra meningsfulla situationer för att öva och lära demokrati och jämställdhet
- Fri lek behöver bli ”medvetna pedagogiska situationer” t ex utifrån demokrati och jämställdhet (innebär *inte* att barn aldrig får leka själva)
- Centralt att samtidigt lyssna till det olika barn säger/gör och vilken verksamhet/undervisning de erbjuds för att göra en maktanalys

UMEÅ UNIVERSITET

LITTERATUR

Bae, Berit (2009). Children's right to participate – challenges in everyday interactions. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17(3), 391–406.

Bernstein, Basil (2000). *Pedagogy, symbolic control and identity: Theory, research, critique*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Chapman, Rachel (2016). A case study of gendered play in preschools: how early childhood educators' perceptions of gender influence children's play. *Early Child Development and Care* 186(8), 1271–1284.

Davies, Bronwyn (2003). *Frogs and snails and feminist tales – Preschool children and gender* (Revised ed.). Cresskill, NJ: Hampton Press.

Einarsdottir, Johanna (2005). We can decide what to play. Children's perception of quality in an Icelandic preschool. *Early Education & development*, 16(4), 469–488.

Emilson, Anette & Johansson, Eva (2018). Values in Nordic Early Childhood Education: Democracy and the child's perspective. I: M. Fleer & B. van Oers (red.). *International handbook of Early Childhood Education*. Springer International.

UMEÅ UNIVERSITET

LITTERATUR

- Francis, Becky (2010). Gender, toys and learning. *Oxford Review of Education* 36(3), 325–344.
- Dolk, Klara (2013). *Bångstyriga barn – Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm: Ordfront.
- Hjelmér, Carina (2020). Free play, free choices? – Influence and construction of gender in preschools in different local contexts. *Education Inquiry*, 11(2), 144-158, DOI: 10.1080/20004508.2020.1724585
- MacNaughton, Glenda (2006). Constructing gender in early-years education. In C. Skelton, B. Francis & L. Smulyan (Eds.). *The SAGE Handbook of Gender and Education*. London: SAGE Publications.
- OECD (2012). *Starting strong III – A quality toolbox for early childhood education and care*. Paris: OECD.
- Sheridan, Sonja & Pramling Samuelsson, Ingrid (2001). Children's conceptions of participation and influence in preschool: a perspective on pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood* 2(2): 169–194.
- Skolinspektionen (2017). *Förskolans arbete med jämställdhet*.
- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan, Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.

UMEÅ UNIVERSITET